

Koordynacja i współpraca w celu promocji rewitalizacji terenów pokopalnianych Spostrzeżenia z Limburgii

KONTAKT

secretariat@coalregions.eu

AUTORZY

Paul Boutsen, transit_LAB, Belgium

Sierpień 2021

Photo: harry_nl (CC BY-NC-SA 2.0)

Spis treści

Wprowadzenie: opis sytuacji	3
Ochrona i ponowne użycie, często nieoczywisty związek	3
Koordynacja planów rewitalizacji i działań pomiędzy dawnymi kopalniami Limburgii	4
Powiązane modele współpracy	5
1987 – 1993: klasyczna rekonwersja, brak nowej narracji	5
1994 – 2000: kooperacja oparta na treści	5
2000 – teraz: gminy robią to dla siebie	6
Od 2019 / 2020, “odnowienie połączenia”	6

O autorze

Paul Boutsen jest belgijskim ekspertem w zakresie rozwoju lokalnego i regionalnego, szczególnie w aktywnych i nieaktywnych regionach górniczych, ze znajomością zintegrowanego zarządzania gospodarką, strategii społecznych i kulturowych oraz oceny dóbr kultury.

Podziękowania

Zespół START chciałby podziękować gminie Libiąż oraz Urzędowi Marszałkowskiemu województwa małopolskiego za wsparcie i wkład w opracowaniu tego raportu.

Zastrzeżenie

Ten proces jest wspierany przez zespół wsparcia technicznego START z Inicjatywy na rzecz regionów górniczych w okresie transformacji. Dokument nie prezentuje poglądów Komisji Europejskiej. Komisja nie może być pociągnięta do odpowiedzialności za jakiegokolwiek wykorzystanie zawartych w tym raporcie informacji.

Wprowadzenie: opis sytuacji

W roku 2021 trudno sobie wyobrazić, że kiedy z końcem roku 1980 kopalnie węgla w belgijskiej Limburgii zostały zamknięte, ani zakłady górnicze ani rząd nie mieli planów na kreatywne wykorzystanie niezwykłego zbioru budynków kopalnianych. Niedługo później zaczęła się jej rozbiórka, chociaż w rzeczywistości dziedzictwo to mogło być niezwykle cenne w przekształceniu regionu.

Na szczęście nieprzerwana aktywność lokalnych stowarzyszeń oraz wzmożony wysiłek – często milczący – lokalnych urzędników różnych szczebli władzy doprowadziła do zwrotu akcji. Niewątpliwie najważniejszą decyzją rządu flamandzkiego w przekształcaniu całego obszaru, oprócz samego zamknięcia kopalń, było wprowadzenie prawnej ochrony znaczącej liczby budynków pokopalnianych jako „pomników”. W latach 1993 i 1994 ochroną zostało objętych 45 budynków przemysłowych w siedmiu zamkniętych kopalniach węgla. Za decyzją rządu stała wizja: zachować dla potomności najbardziej unikatowe konstrukcje w każdej kopalni, by stworzyć reprezentatywny obraz przemysłu węglowego. W tym samym czasie podjęto decyzję o zachowaniu w stanie możliwie jak bardziej nienaruszonym jednej kopalni: Beringen. Było wiele przyczyn tej decyzji: kopalnia w Beringen była zamykana jako jedna z ostatnich, była więc wciąż kompletna i reprezentatywna dla branży; teren kopalni jest w miarę niewielki w porównaniu do innych kopalń; w pobliżu znajduje się zarówno hałda żużlu jak i ogrodowa dzielnica mieszkaniowa, dla której ogłoszono już program ochrony. Co więcej, w związku z rozwojem muzeum górnictwa, na terenie kopalni wypracowano już dużą świadomość historyczną. We wszystkich planach politycznych oraz w deklaracjach na poziomie regionalnym potwierdzono, że kopalnia w Beringen powinna ukazywać spójny i pełny obraz kopalń węgla kamiennego i być „bramą” do regionu górniczego Limburgii.

Rząd flamandzki utworzył faktycznie park dziedzictwa przemysłowo-archeologicznego na skalę światową: strefę 40 kilometrów od Beringen do Eisden-Maasmechelen z siedmioma stanowiskami kopalnianymi z historyczną architekturą, prawie 70 chronionymi prawnie pomnikami przemysłowymi, 200.000 mieszkańców oraz typowym krajobrazem z szymbami, hałdami żużlu i innymi podobnymi elementami. Niestety politykom zabrakło świadomości i politycznego oraz emocjonalnego potencjału, by w pełni wykorzystać tę szansę.

Ochrona i ponowne użycie, często nieoczywisty związek

Można powiedzieć, że nawet po historycznych decyzjach podjętych w 1993 i 1994 roku, Limburgia zmagająca się z ochroną swojego dziedzictwa górniczego na zasadzie faktów dokonanych. Z powodu braku proaktywnej polityki przestrzennej, nie było łatwo wspierać przebudowę tego dziedzictwa. Wielu lokalnych i regionalnych polityków sprzeciwiało się narzuconej z góry decyzji rządu flamandzkiego, co dodatkowo utrudniało wypracowanie dobrej koncepcji.

Około roku 1995 podejmowano także chwalebne wysiłki w ramach Platformy Regionów Górniczych¹, która opracowała wizję zagospodarowania przestrzeni dla regionu i „plan działania: dla Kopalni Kempen” (wydziały w Beringen i Eisden). W wyniku tych działań oraz szerokiej współpracy pomiędzy burmistrzami gmin górniczych w ramach Platformy Regionów, powstała nieformalna współpraca i konsensus dotyczący sposobów wykorzystania każdej z byłych kopalń. Dodatkowo platforma ta sformułowała łączący i nadrzędny projekt „Kaderproject Kolenspoor / Projekt ramowy COALTRACK”, który zjednoczył przebudowę regionu górniczego w jedną oddolną kampanię.

W praktyce głównie ze względu na podziały polityczne i skupienie promotorów projektu na puli dotacji, zabrakło formalnej koordynacji działań i szczegółowa nadrzędna wizja pozostawała niewdrożona. Ostatecznie każda kopalnia i każdy budynek został przeznaczony na nowy cel bez uwzględnienia optymalizacji synergii pomiędzy kopalniami. Na szczęście wdrażano tam dobre pomysły inicjatorów projektu oraz pozyskiwano dotacje od rządu flamandzkiego i innych rządów europejskich. Niestety 30 lat po zamknięciu kopalni, są one wciąż postrzegane przez Limburgię bardziej jako „problem” niż „szansa”. Dobrze skoordynowany regionalny park dziedzictwa przemysłowego mógł być znaczącym miejscem na mapie międzynarodowej w XXI wieku (co niestety nie ma dziś miejsca).

Prace jednak postępują. W roku 2021 po wieloletnich badaniach rząd prowincji ponownie odkrył „Kolenspoor / COALTRACK” – porzuconą linię kolejową – jako rozsądną i sprytny czynnik łączący i szansę dla byłych kopalń. Przygotowywana jest nowa kampania w celu zorganizowania koordynacji i wspólnej komunikacji, do której zaproszono gminy regionu górniczego. Jest więc nadzieja, że koncepcje rozwoju, które powstały w latach 90-tych przywołażą wreszcie potencjał i szansę spoczywającą w dziedzictwie

¹ Platforma Regionów Górniczych lub Regionalna Platforma Regionu Górniczego była strategiczną inicjatywą współpracy pomiędzy gminami regionu, utworzona w celu wspólnego pokonywania wyzwań takich jak polityka przestrzenna i przebudowa dawnych kopalń.

górnictwem Limburgii.

O ponownym wykorzystaniu dziedzictwa górnictwa zdecydowały wysiłki władz lokalnych z końca lat 90-tych. Właścicielami kopalń w pięciu z siedmiu obszarach wydobywania są władze gmin, co pozwoliło na powstanie mocnych projektów C-Mine (Winterslag), THOR park (Waterschei), ZLDR Luchtfabriek (Zolder), Greenville (Houthalen), La Biomista (Zwartberg).

Ważne strony z informacjami o tych projektach:

- <https://www.c-mine.be/en/> (Kopalnia Winterslag w Genk: kultura)
- <https://thorpark.be/en/> (Kopalnia Waterschei w Genk: energia i edukacja)
- <https://www.labiomista.be/en/> (Kopalnia Zwartberg w Genk: sztuka i dywersyfikacja biologiczna)
- <https://greenville.be/> (Kopalnia Houthalen: inkubator przedsiębiorczości dla firm przyjaznych środowisku)
- <https://www.visitheusden-zolder.be/en/zldr-air-factory> (Kopalnia Zolder: dziedzictwo, kultura, edukacja i biznes)

Sytuacja jest inna na terenie Beringen i Kopalni Eisden ze względu na przejęcie ich przez poprzedniego właściciela, KS (Kopalnie Kempen), później Kompanię Przekształceniową Limburgii/ LRM². Beringen i Eisden są teraz parkami dziedzictwa, rozrywki i handlu.

Ważne strony z informacjami o tych projektach:

- <https://www.lrm.be/en> (Spółka inwestycyjna)
- <http://www.bemine.be/> (Kopalnia Beringen: miejsce rozrywki i dziedzictwa)
- <https://terhills.be/en/> (Kopalnia Eisden: park wakacyjny, zakupy i rozwój natury)

² Kompania Przekształceniowa Limburgii / LRM jest następcą prawnym Państwowej Spółki Wydobywczej. Jest to spółka inwestycyjna, której jedynym udziałowcem jest rząd flamandzki inwestująca w projekty strategiczne dla regionu.

Koordynacja planów rewitalizacji i działań pomiędzy dawnymi kopalniami Limburgii

Jeśli zdefiniujemy słowo “koordynacja” w następujący sposób:

- proces organizowania osób lub grup by skutecznie i dobrze pracowały razem
- harmonijne działanie części dla efektywnych skutków

doświadczenie Limburgii można uznać za częściowy sukces ze względu na fakt ograniczenia koordynacji w zakresie planowania przestrzennego i prowadzenia projektów w Limburgii i Flandrii. Nacisk jest położony raczej na „organizowanie dobrych projektów w sposób przedsiębiorczy” niż na „opracowanie i wdrożenie dobrze skoordynowanego planu dla stworzenia większego i lepszego efektu regionalnego”.

W ostatnim czasie w historii regionu górnictwa Limburgii działały dwie ciekawe platformy:

- Regionalna Platforma Regionu Górniczego, bliska współpraca pomiędzy 7 gminami w okresie między 1994 a 2000 r.
- RLKM, Regional Landscape Hoge Kempen, spółka z udziałem 12 gmin, prowincji, Agencji Natury Narodowej (rząd Flandrii) kilku prywatnych instytucji i organizacji pozarządowych. <http://www.rlkm.be/en> Celem jest rozwój największego obszaru natury Limburgii umiejscowionego we wschodniej części obszaru obejmującego 4 z 7 terenów wydobywczych. Ich głównym projektem jest rozwój i zarządzanie Parkiem Narodowym „Hoge Kempen”. Spółka ma szerokie poparcie polityków i jest zarządzana jako niezależne przedsiębiorstwo z celem publicznym. Jest najlepszym przykładem działającej spółki tego typu w Limburgii³.

Koordynacja pomiędzy różnymi kopalniami pozostaje wyzwaniem. Dobra koordynacja będzie istotnym czynnikiem sukcesu szczególnie teraz, kiedy poszczególne kopalnie mają nowe przeznaczenie.

Przygotowano kreatywne i wyczerpujące plany przebudowy dla poszczególnych kopalń. W większości przypadków główną rolę odegrały gminy

³ RLKM zajmuje się rozwojem natury w Limburgii, a nie przebudową terenów dawnych kopalń

i ich burmistrzowie. Drugim czynnikiem był wkład zainteresowanych partnerów zewnętrznych z jednej z trzech grup:

- 1/ organizacje pozarządowe i aktywiści;
- 2/ niezależne agencje rządowe i instytucje badawcze (instytucje naukowe i uniwersytety);
- 3/ prywatni przedsiębiorcy.

Powiązane modele współpracy

Minęło już około 30 lat od zamknięcia ostatniej kopalni w Limburgii. W okresie pogórnim mogliśmy zaobserwować różne modele współpracy które były tworzone i działały w różnych, zamkniętych okresach. Tymczasowość form współpracy wynika głównie z faktu, że bardzo często wynik wyborów zmienia dotychczasowy sposób działania. „Nowi ludzie u władzy” w Belgii bardzo często oznaczają „czyszczenie” struktur i zastępowanie ich czymś nowym. Niewątpliwie ta sytuacja odegrała znaczącą rolę w okresie rekonwersji.

1987 – 1993: klasyczna rekonwersja, brak nowej narracji

W pierwszym okresie rekonwersji (1987 – 1993) stosowano raczej klasyczne podejście: rozbiórka historycznej infrastruktury, budowanie nowej infrastruktury, inwestycje wewnętrzne, wsparcie zakładania nowych firm, program wsparcia socjalnego dla górników i ich rodzin (kobiet i młodzieży).

Większość projektów współpracy koncentrowała się na dystrybucji pieniędzy (dotacji lub inwestycji publicznych), a nie na przygotowaniu planu (wizji przyszłości), który by wspierał rozwój lokalny. Pozytywnym aspektem tej sytuacji był fakt, że te „spółki” angażowały władze różnych szczebli i odnosiły spore sukcesy w organizowaniu schematów współfinansowania, co umożliwiło pozyskiwanie środków z Unii Europejskiej w powiązaniu z regionalnymi i publicznymi funduszami. Była to era znaczących nakładów na duże akcje publiczne, jednakże bez strategii dla miejsc pogórnich innych niż rozbiórka i prace porządkowe.

1987 - 1993 był również okresem wzrostu gospodarczego na świecie, co mogło być uwzględnione w koncepcji rekonwersji. Jednakże region nie wypracował wizji ani nowej narracji, a władze lokalne i opinia publiczna

nie zaangażowały się znacząco w przekształcanie społeczności dotkniętych zamknięciem kopalni.

1994 – 2000: kooperacja oparta na treści

Drugi okres rozwoju charakteryzował się współpracą władz lokalnych w oparciu o chęć stworzenia wspólnej wizji przyszłości i pracy nad powiązaną z tym polityką i działaniami.

Ta współpraca była oparta na zaangażowaniu burmistrzów 6 gmin, którzy podjęli decyzję, że oddolne działania mogą przez nową energię i wspólną wizję stać się impulsem do zmian. W tym okresie położono podstawy pod istniejący dziś „nieformalny plan dla regionu górniczego Limburgii.”

Ten nowy model współpracy był wynikiem okresu otwartych konferencji dotyczących powiązanych tematów, które do tego momentu (1993) nie były poruszane przez oficjalne organy ani spółki zajmujące się rekonwersją. Tematami tymi były: przebudowa terenów wydobywczych, regionalne planowanie przestrzenne, zaangażowanie ludzi i lokalnych społeczności, bezpieczeństwo publiczne i przestępczość. W konferencjach, warsztatach lokalnych i spotkaniach uczestniczyło dziesiątki osób, pracowników socjalnych, związkowców, pracowników szkół i urzędników po to, by zmotywować mieszkańców.

Głównymi cechami współpracy Regionalnej Platformy Regionu Górniczego były:

- Silne zaangażowanie burmistrzów w spotkania (przynajmniej raz w miesiącu).
- Badania, wkład ekspertów zewnętrznych, wymiana międzynarodowa i wizyty badawcze oraz zaangażowanie twórców i animatorów.
- Koordynacja (i doradztwo) niewielkiego i bardzo zaangażowanego zespołu.
- Nieformalna i przyjemna atmosfera: „radość udziału w tej samej bitwie” (i od czasu do czasu wspólne piwo).

Główne projekty:

- Nieformalne planowanie pomiędzy gminami, co doprowadziło do tego, że każda kopalnia skoncentrowała się na innym temacie.
- Stworzenie koncepcji łączącej projekty: COALTRACK (Kolenspoor). Jest to nieczynna linia kolejowa, która dawniej służyła kopalniom. Jej symboliczne odtworzenie miało być

czynnikiem łączącym, symbolem motywującym i propagandowym, budzącym entuzjazm ludzi i struktur

w związku ze wspólną sprawą wewnątrz regionu, wspólnymi wyzwaniem i wizją przyszłości. Ten projekt obejmował też na przykład festiwal kulturalny na cześć przemiany regionu, jak również tworzenie eksperymentalnych czasowych projektów w budynkach pokopalnianych i tworzenie innowacyjnych planów dla budynków i projektów (np. projektów socjalnych)

Platforma Regionalna zakończyła działalność około roku 2000, głównie ze względów politycznych. Władze wyższego szczebla postrzegały oddolne dynamiczne działania i jednocześnie się środowisk górniczych jako czynnik „niepokojący” w zestawieniu z dawnym sposobem działania, czyli przekazywaniem funduszy na pojedyncze projekty.

2000 – teraz: gminy robią to dla siebie

Mimo zniknięcia samej struktury, okres funkcjonowania Platformy Regionalnej na dobre odmienił scenę regionalną. Gminy zaczęły zachowywać się jako bardziej pewny siebie uczestnik przemian gospodarczych i zaczęły w swoich działaniach brać pod uwagę nabytą wiedzę:

- Dziedzictwo historyczne jako dobro, które należy rozwijać.
- Zrównoważony rozwój jako wyraźny cel.
- Coraz większe znaczenie zaangażowania mieszkańców

- Tworzenie koncepcji przebudowy terenów górniczych a następnie aktywne poszukiwanie inwestorów.
- W konsekwencji przejęcie własności 5 z 7 kopalni i przejęcie historycznej roli Kompanii węglowej.

Od 2019 / 2020, “odnowienie połączenia”

W ostatnich latach rozwinęła się nowa kampania: nowy COALTRACK (Szlak węglowy). Stara idea wewnętrznego połączenia regionu wokół jednej nowej narracji powróciła dzięki inicjatywie ekspertów od planistyki i urzędników z departamentu planowania przestrzennego. Jest zbyt wcześnie, by przesądzać czy połączenie dawnych kopalń przy wykorzystaniu nieczynnej linii kolejowej okaże się sukcesem, ale inicjatywa ta ma silne wsparcie regionalnego rządu. Gminy górnicze są udziałowcami nowej inicjatywy związanej wokół koncepcji COALTRACK. Wielu promotorów projektów w dawnych kopalniach pokłada w tym projekcie wielkie nadzieje. Sukces będzie zależał od jakości przywództwa i woli zaangażowania w rozmowy z ludźmi: połączenia strategii „z góry na dół” ze strategią „od dołu do góry.”

